

**Kısa Gıda Tedarik Zinciri Türlerinin Sürdürülebilirlik Bağlamında
Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma**

**A Research on the Evaluation of Short Food Supply Chain Types in Sustainability
Context**

Arzu KOLAY * - Selda BAŞARAN ALAGÖZ **

¹ Bu çalışma Prof. Dr. Selda BAŞARAN ALAGÖZ danışmanlığında Arzu KOLAY tarafından hazırlanan Yüksek Lisans çalışmasından üretilmiştir.

* Yüksek Lisans mezunu, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ORCID: 0000-0001-7734-0204
E-mail: ademirbolat@hotmail.com,

** Prof. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, ORCID: 0000-0002-4615-5337
E-mail: seldalagoz@hotmail.com,

Makale Türü
Article Type
Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi
Received
19.09.2023

Kabul Tarihi
Accepted
16.10.2023

Önerilen Atıf Şekli /
Recommended Citation:

Kolay, A. & Başaran Alagöz, S. (2023). Kısa Gıda Tedarik Zinciri Türlerinin Sürdürülebilirlik Bağlamında Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma, *Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 19-35.

ÖZET

Gıda sistemleri, besin kaynaklarının üretiminden dağıtımına kadar farklı süreçleri içeren ve nüfus artışı, iklim değişikliği, çevresel sorunlar ve artan rekabet gibi baskılar altında sürdürülebilirliği sağlamak için alternatif çözümler arayan sistemlerdir. Kaynakların daha verimli kullanımını sağlamak için uygulanan büyük ölçekli üretim modellerinin yanı sıra, toplumların yaşam şekillerindeki değişimler, endüstriyel ve küresel gıda tedarik zincirlerinin gıda sistemlerindeki payını artırmıştır. Ancak bu zincirlerin yaygınlaşması, avantajların yanı sıra farklı riskleri de beraberinde getirmektedir. Yakın zamandaki pandemi süreci, toplumların gıda güvenliği endişeleri nedeniyle kısa gıda tedarik zincirlerinin (KGTZ) yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada KGTZ'nin çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesine yönelik sonuçlar özetlenmektedir. Elde edilen veriler değerlendirildiğinde, incelenen kısa gıda tedarik zincirlerinin sürdürülebilirliğe her zaman olumlu etki yapmadığı, en fazla olumlu etkinin sosyal sürdürülebilirlik boyutunda olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Gıda, Gıda Sistemi, Tedarik Zinciri, Kısa Gıda Tedarik Zincirleri, Sürdürülebilirlik.

ABSTRACT

Food systems are systems that involve different processes from the production of food sources to their distribution, seeking alternative solutions under pressures such as population growth, climate change, environmental problems, and increasing competition to ensure sustainability. In addition to large-scale production models used to ensure more efficient use of resources, changes in the lifestyles of societies, have increased the share of industrial and global food supply chains in food systems. However, the proliferation of these chains brings with it not only advantages but also various risks. The recent pandemic process has led to a renewed interest in short food supply chains (KGTZ) due to society's concerns about food security.

In this study, the results of evaluating the sustainability of KGTZ with its environmental, economic and social dimensions are summarized. When the data obtained were evaluated, it was found that the examined short food supply chains did not always have a positive impact on sustainability, and the most positive impact was in the social sustainability dimension.

Keywords: Food, Food Systems, Supply Chain, Short Food Supply Chains, Sustainability.

GİRİŞ

İnsanların en önemli temel ihtiyaçlarının başında beslenme gelmektedir. Beslenmenin sağlanacağı gıda ürünlerinin daha sağlıklı, sürdürülebilir ve adil şekilde sunulabileceği gıda sistemlerini oluşturmak için, gıda tedarik zincirlerine yönelik çalışmalar pek çok ülke ve topluluk politikalarının önemli bir başlığını oluşturmaktadır.

Günümüz gıda tedarik zincirlerinin (GTZ), kentleşme, yerel/küresel faktörlerin ve pazarların büyümesi ve serbestleştirilmesi, kamu sektörü finansmanının azalması, küreselleşmiş tedarik zincirlerinin ortaya çıkması, gıda kalitesi ve güvenliği ile ilgili endişeler, teknolojiye ve çiftçilikteki değişiklikler, kırsal nüfusun büyük ölçekli gıda üreticisi işletmelerce dayatılan şartlara uyum sağlamadaki zayıflığı, iklim değişikliğinin çiftçilik üzerindeki etkileri gibi zorlukları göz önünde bulundurarak, gerekli değişim ve gelişimi gösterebilecek dinamizme sahip olması gerekmektedir. Bu zorluklara çözüm olabilecek farklı gıda tedarik zinciri alternatifleri de önemli bir konu başlığı olarak araştırmalara konu olmaktadır.

Geçtiğimiz yıllarda yaşanan pandemi süreci ile birlikte, uzun tedarik zincirlerine bağlı ülkelerde ya da bölgelerde gıda teminine yönelik karşılaşılan sorunlar ve zorluklar, gıda sistemlerinin dayanıklılığının önemini tekrar gündeme getirmiştir. Kısa gıda tedarik zincirleri de nitekim mevcut gıda sisteminin karşı karşıya kaldığı zorlukları aşmaya ve daha sürdürülebilir ve adil bir gıda sisteminin oluşturulmasına yönelik üzerinde çalışılan alternatif bir yöntem olarak tercih edilmektedir. Kısa gıda tedarik zincirleri en temel tanımı ile “ürünlerin üreticiden tüketiciye doğrudan satışını veya birden fazla aracı olmadan dolaylı satışını içeren pazarlama türü” olarak tanımlanmıştır (Augère-Granier, 2016: 3). Aslında geçmişten gelen bir geleneğin devamı niteliğinde olan ve bugün kısa gıda tedarik zinciri olarak adlandırılan bu yöntem, üretici ve tüketici arasında kimi zaman mesafenin, kimi zaman aracı sayısının, kimi zamanda faaliyetlerin azalmasından kaynaklı sunabileceği avantajlar, özellikle sürdürülebilir gıda sistemleri kurmaya ve kırsal kalkınmaya yönelik pek çok araştırma kapsamında daha detaylı şekilde incelenmeye başlanmış ve pek çok ülkenin tarım ve gıdaya yönelik politikaları arasına girmiştir.

Dünya genelinde kısa gıda tedarik zincirlerinin aktörleri, sürdürülebilirliğin farklı boyutları ya da farklı ürünler bakımından değerlendirmelerin gerçekleştirildiği pek çok çalışma yapılmış olmakla birlikte, daha kapsamlı ve nicel yapılan sınırlı sayıda çalışma mevcuttur. Türkiye’de ise konuyla ilgili çok sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Bu çalışmada da “çiğ süt” ürününün üretim ve satışını gerçekleştiren KGTZ’nin sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirilmesi yapılmış, elde edilen sonuçlar ve önerilere yer verilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Özellikle son yirmi yılda kısa gıda tedarik zinciri kavramı, avantajları, dezavantajları, sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri gibi pek çok konuda çalışmalar gerçekleştirilmiştir. KGTZ’nin Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma hedeflerine katkı sağlayacağı varsayılmış ve kırsal kalkınma ve sürdürülebilir kalkınmanın parçası olarak uluslararası finans kuruluşlarınca desteklenmiştir. Bununla birlikte KGTZ’nin çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerinin kanıtlanmasına yönelik nadiren deneysel araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, literatür incelendiğinde KGTZ’nin aktörleri ve tüketici algılarına dayanan nitel çalışmalar yanı sıra, yalnızca bir ya da birkaç KGTZ türüne ve sürdürülebilirlikle ilgili belli konulara yönelik olarak yürütülen çalışmalara rastlanmıştır. KGTZ’nin sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesine yönelik pek çok çalışma gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, özellikle daha somut verilere dayalı ve bütünlük şeklinde konuyu irdeleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Avrupa Birliği’nde yürütülen Horizon 2020 araştırma ve yenilik programı altında yürütülen “Strength2Food” projesi kapsamında 2019 yılında gerçekleştirilen “Short Food Supply Chains and Their Contributions to Sustainability: Participants’ Views and Perceptions from 12 European Cases” başlıklı çalışmada, 12 ülkede yapılan derinlemesine görüşmeler, anket çalışması ve masa başı araştırmalar ile sağlanan verilerin toplanması ile katılımcıların kısa tedarik zincirlerinin sürdürülebilirliğe katkılarına yönelik bakış açıları ve beklentileri ortaya konulmuştur. Çalışma kısa tedarik zincirlerinin, KGTZ türünden bağımsız olarak sosyal sürdürülebilirliğe olumlu katkısı olduğu konusunda bir fikir birliğini göstermektedir (Vitterso vd., 2019).

Yine “Strenght2Food” projesi kapsamında, kısa gıda tedarik zincirlerinin sadece sayısal değil, aynı zamanda nitel analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, İtalya’da iki farklı bölgede Parmigiano Reggiano coğrafi işaretli peynir çeşidi üzerinde üretici ve tüketicilerin kısa gıda tedarik zincirlerine ilişkin algıları incelemiş ve sonuçları, 2019 yılında yayınlanan “Producers’ and Consumers’ Perception of the Sustainability of Short Food Supply Chains: The Case of Parmigiano Reggiano PDO” başlıklı makalesinde değerlendirilmiştir. Çalışma ile her iki bölgedeki üreticilerin, KGTZ’nin kendi satış noktalarında satış yapma, itibar kazanma ve maliyetleri düşürme imkânı sunan başarılı bir strateji olduğunu düşündüğünü ortaya koymuştur. Bununla birlikte KGTZ’nin çevresel bakımdan önemli bir dezavantaj taşıdığı; satış yapılan dükkânların tüketiciye olan uzaklığı arttıkça CO² emisyonlarının o denli arttığını göstermiştir (Mancini vd., 2019).

Avrupa Komisyonu'nun Yedinci Çerçeve Programı tarafından finanse edilen, bilim adamlarını, politika yapımcıları ve sivil toplum kuruluşlarını birbirine bağlayarak, sürdürülebilir gıda tüketimini ve üretimini teşvik etmeye yönelik olarak bilgi paylaşımı faaliyetlerini değerlendirmek amacıyla yürütülen “Foodlinks” projesi kapsamında yayınlanan “Short Food Supply Chains as drivers of sustainable development” kapsamında 19 adet örnek kısa gıda tedarik zinciri uygulaması incelenerek, bunların yapısı, yürüttükleri faaliyetler, kullandıkları yöntemler yanı sıra sürdürülebilirlik boyutu kapsamında değerlendirmelerine yer verilmiştir (Galli, 2013).

2017 yılında yayınlanan “Sustainability impact assessments of different urban short food supply chains: Examples from London, UK” başlıklı çalışmada, Londra’da yer alan farklı türlerdeki kısa gıda tedarik zincirlerinin birbirine kıyasla belirlenen sürdürülebilirlik göstergeleri üzerindeki göreceli etkisini değerlendirdiği bir sürdürülebilirlik etki çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucu, kısa gıda tedarik zinciri türlerinden topluluk destekli tarım olarak nitelendirilen türün en yüksek oranda ekonomik, sosyal ve çevresel fayda yarattığı, en düşük oran ise çiftlikte satış türünde ortaya çıkmıştır. İncelenen KGTZ türlerinin tamamında sürdürülebilirliğin sosyal yönlerinin en yüksek etkiye sahip olduğunu göstermiştir. En düşük etkinin görüldüğü ekonomik ve çevresel boyutlar birbirine yakın etkilere sahip olmakla birlikte, KGTZ türüne göre hangisinin daha etkili olduğu farklılık göstermiştir. Ancak en düşük etki çevresel boyutta yer alan hayvan sağlığı ve refahı göstergesinde oluşmuştur (Schmutz vd., 2017: 8).

2013 yılında hazırlanan “Short food supply chains and local food systems in the EU. A state of play of their socio-economic characteristics” başlıklı araştırma projesi KGTZ kapsamında yapılan önemli referans çalışmalardan biridir. Bu çalışmada akademik literatürün kapsamlı bir incelemesi yapılmış, Avrupa Birliği bünyesindeki 84 farklı KGTZ örneği incelenmiş ve Avusturya, Fransa ve Macaristan’da 3 vaka çalışması ve bunların ulusal ve bölgesel bazda derinlemesine incelemeleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan incelemeler ile KGTZ’nin karakteristik özellikleri, sınıflandırmaları, Avrupa Birliğinde KGTZ’in sosyo-ekonomik önemi, SWOT analizleri gerçekleştirilmiş ve KGTZ desteklemek için kullanılacak politika araçlarına yönelik çalışmalara yer verilmiştir (Kneafsey vd., 2013).

Bu çalışmada özellikle faydalanılan, Avrupa Birliği yedinci çerçeve programı tarafından 312185 nolu hibe anlaşması kapsamında desteklenen Foodmetres (Food Planning and Innovation for Sustainable Metropolitan Regions) projesi ise Avrupa ve Afrika’da altı büyükşehir bölgesinde yürütülmüştür. Proje ile metropol bölgelerde, bu alanların kırsal, kentsel ve perikent alanları da dahil olacak şekilde, kısa gıda tedarik zinciri yeniliklerinin gelişimini tanımlamak ve analiz etmek amaçlanmıştır. Proje kapsamında sürdürülebilirlik etkisi açısından, farklı türdeki gıda zincirlerinin sürdürülebilir kalkınma ve politika hedeflerine katkılarına odaklanmak için normatif yaklaşımı uygulanmış ve farklı gıda tedarik zincirlerinin sağladığı maksimum faydanın değerlendirilmesi için kıyaslama yöntemi kullanılmıştır (Zasada vd., 2014: 4).

Mart 2016’da başlayan, Avrupa Birliği'nin HORIZON2020 araştırma ve yenilik programı tarafından 678024 nolu ve “Kalite ve Tedarik Politikası ile Avrupa Gıda Zinciri Sürdürülebilirliğinin Güçlendirilmesi” başlıklı hibe sözleşmesi kapsamında finanse edilen Strength2Food projesinin bir parçası olarak yürütülen 7 nolu iş paketi “Kısa Gıda Tedarik Zincirlerinin Etkisinin Değerlendirilmesi”dir. Söz konusu iş paketi altında ise yürütülen “Quantitative assessment of economic, social and environmental sustainability of short food supply chains and impact on rural territories” çalışması da, incelenen ve bu çalışmaya katkı sağlayan önemli çalışmalardandır. Araştırma kapsamında yapılan tanımlar doğrultusunda hem KGTZ için hem uzun gıda tedarik zincirleri için, araştırma kapsamı ülkelerde yapılan çalışma sonuçlarına yer verilmiştir (Malak-Rawlikowska et al., 2019a).

YÖNTEM

Metot ve Verilerin Elde Edilmesi

Çiğ süt sektöründe faaliyet gösteren kısa gıda tedarik zincirlerinin sürdürülebilirlik bağlamında nasıl bir etki yarattığına dair değerlendirmelerin ortaya konulması da bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, çiğ süt ürününün üreticisi konumunda olan ve çalışmaya dahil edilen işletmelerden alınan görüşler doğrultusunda, kullandıkları kısa gıda tedarik zincirlerinin sürdürülebilirlik bakımından etkileri çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla değerlendirilmiştir.

Bilimsel araştırmalar, temelde nicel ve nitel olmak üzere iki temel yaklaşıma göre ayrılmaktadır. Çalışmada birincil araştırma yöntemi olarak nitel araştırma tekniği ve araştırma deseni olarak durum çalışması tercih edilmiştir. Durum çalışması, araştırmacının, gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem (bir durum) ya da belirli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış sistemler (durumlar) hakkında çoklu bilgi kaynakları aracılığı ile detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşım türüdür (Creswell, 2021: 99).

İyi bir nitel durum çalışmasının ayırıcı özelliği, duruma ilişkin derinlemesine bir bakış açısı sunmaktır. Bunun için de araştırmacı pek çok kaynaktan veriler toplamaktadır. Bu çalışmada sistemli ve kıyaslanabilir bilgi sağlamak için yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile çalışılmıştır. Bu yöntem doğrultusunda belirlenen göstergeleri elde etmeye yönelik sorular belirlenerek, görüşme gerçekleştirilen kişiye bu sorular yöneltilmiştir. Bununla birlikte görüşme sırasında gerekli görülen alanlarda daha detaylı bilgi talep edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler, literatürde yer alan benzer çalışmaların sonuçları ile de kıyaslanarak, sonuç kısmında değerlendirilmiştir.

Nitel araştırmalarda sayıca az ancak konu hakkında derinlemesine bilgi sahibi olan örneklemde elde edilen verilerden faydalanılır. Çünkü bu tür araştırmalarda veri elde edilen örneklemin veri doygunluğunu sağlayacak bir örneklem olması sayıca fazla olmasından daha önemlidir. Dolayısıyla örneklemin niceliğine değil, katılımcının niteliğine ve konu hakkındaki bilgisine bakılır. Bu çalışmada faydalanılacak örneklemin belirlenmesinde “amaçlı örnekleme tekniği” uygulanmıştır. Amaçlı örnekleme, katılımcıların araştırma sorularını cevaplandırmada nitelikleri itibarıyla yeterli olduğu, araştırmacının bilgi bakımından zengin birimlere odaklandığı bir örnekleme türüdür. Bu örnekleme türünde, örnekleme kimin dahil edileceği araştırmacının kendisine bırakılır (Tutar ve Erdem, 2020: 251).

Bu çalışma Konya ilinde faaliyet gösteren, satış ve dağıtımı KGTZ ile gerçekleştirilen çiğ süt ürününün üreticisi konumundaki Hastalıktan Ari süt işletmeleri ile yürütülmüştür. Bazı kaynaklarda açık süt ya da sokak süt olarak da ifade edilen çiğ sütün satışı bazı yasal düzenlemelere tabidir. Çiğ sütün satışı ile ilgili olarak 27 Nisan 2017 Tarih ve 30050 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “Çiğ Sütün Arzına Dair Tebliğ”, çiğ sütü “çiftlik hayvanlarının meme bezlerinden salgılanan, 40°C'nin üzerinde ısıtılmamış veya eşdeğer etkiye sahip herhangi bir işlem görmemiş süt” olarak tanımlamış ve çiğ sütün tüketiciye arzına yönelik standartları belirlemiştir. Tebliğin 5. maddesinin 2. fıkrası, son tüketiciye arz edilecek olan inek veya manda çiğ sütleri “Hastalıktan Ari İşletmeler İçin Sağlık Sertifikasına” sahip Brusellozdan ve Sığır Tüberkülozundan ari süt sığırı işletmelerinden, koyun veya keçi çiğ sütleri, “Koyun Keçi Brusellozu Hastalığından Ari İşletmeler İçin Sağlık Sertifikasına” sahip Brusellozdan ari süt koyun keçi işletmelerinden elde edilmesini zorunlu kılmıştır (Resmi Gazete, 2017).

Bu tebliğ doğrultusunda satışı yapılacak çiğ süt ancak Hastalıktan Ari İşletmelerde üretilmiş olması koşuluyla mümkündür. Bu firmalarca doğrudan tüketicilere, tüketicilere satış yapan perakendecilere ve birliklere yönelik satışların gerçekleştirildiği tedarik zincirleri bu sektördeki KGTZ’ni oluşturmaktadır. Söz konusu hastalıktan ari süt işletmelerinin KGTZ vasıtasıyla yaptıkları satışlar kapsamında kıyaslamalı bilgiye ulaşabilmek için, aynı tür ürünü yani çiğ sütü üreterek KGTZ yolu ile satan ve coğrafi olarak yakın mekânsal alanda üretim yapan işletmeler üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırmanın zamansal, mekânsal ve maddi kısıtları dolayısıyla araştırmanın Türkiye’nin en büyük süt üreticisi illerinden biri olan Konya ili kapsamında yapılması planlanmış ve örnekleminin belirlenmesinde aşağıdaki kriterler göz önünde bulundurulmuştur;

- Farklı KGTZ kullanan firmalar arasında kıyaslama sağlayabilmek için aynı coğrafi alanda ve aynı tür ürünü üreten işletmeler değerlendirmeye alınmış; bu sebeple Konya ilinde KGTZ yolu ile çiğ süt satışı yapan Hastalıktan Ari Süt üreticisi durumundaki sığır işletmeleri örnekleme dahil edilmiştir.

• Aynı tür ürün olması açısından keçi ve koyun sütü üreterek satışını gerçekleştiren Hastalıktan Ari Süt işletmeleri kapsam dışında bırakılmıştır.

• Söz konusu işletmeler arasında tüketicilere doğrudan satış yapan ve perakende satış noktası üzerinden satış yapan Hastalıktan Ari Süt İşletmeleri değerlendirmeye alınmış, birliklere satış yapanlar kapsam dışında bırakılmıştır. Bu durum, satış yapılan birliklerin pek çok üreticiden topladıkları sütü birleştirilerek satma ihtimalinin bulunması, birliklerin satışlarının ancak küçük bir kısmını doğrudan tüketiciye çiğ süt olarak satması, birliklerin satın aldıkları sütü büyük ölçüde işlenmiş şekilde tüketiciye sunması yahut uzun tedarik zincirleri yolu ile satışını gerçekleştirmesinden kaynaklıdır.

Konya ilinde araştırma tarihi itibarıyla Hastalıktan Ari işletme sertifikasına sahip 58 adet işletme tespit edilmiştir. Bu işletmelerle öncelikle telefon ile yapılan görüşmelerle KGTZ kanalıyla satış yapma durumu sorulmuş, bu kapsamda satış yapan 7 işletme ile de birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Firma yetkililerinden alınan randevulara bağlı olarak Temmuz-Ekim 2022 döneminde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İşletmelerin rahat cevap verebilmelerini sağlamak için görüşmeye başlanırken, görüşülen kişiye araştırmacı ve araştırma konusu hakkında bilgi verilmiş ve görüşmecilerin deneyimlerini daha rahat ifade etmesine imkân vermek için görüşülen firmaların isimlerinin gizli tutulacağı belirtilmiş ve firma isimleri gizli tutularak K1, K2 vs. şeklinde kodlanmıştır.

Bu çalışma da özellikle Foodmetres ve Strenght2Food projelerinde, benimsenen yöntem ve göstergelerden faydalanılmış, yapılan değerlendirmelerde de bu çalışmaların sonuçları göz önünde bulundurulmuştur. Görüşme soruları iki ana gruptan oluşmaktadır. İlk grupta, işletme profilini ve kapasitesini tanıtmaya yönelik değerlendirmelerin yapılabileceği sorular yer alırken, ikinci grupta işletmenin sürdürülebilirlik bağlamındaki etkilerinin değerlendirilmesine yönelik sorular yer almaktadır. İkinci grup kapsamındaki değerlendirmelerde ise Avrupa Birliği yedinci çerçeve programınca desteklenen Foodmetres projesi kapsamında sürdürülebilirliğin üç boyutunun entegrasyonu amacıyla belirlenen Sürdürülebilirlik Etki Alanları setinden faydalanılmıştır. Söz konusu çalışmada kullanılan göstergeler Tablo 1’de yer almaktadır (Zasada vd., 2014; 8-9).

Tablo 1. FOODMETRES Sürdürülebilirlik Etki Değerlendirmesinde Kullanılan Göstergeler

Çevresel	Ekonomik	Sosyal
<ul style="list-style-type: none">• Abiyotik kaynak kullanımında ekoverimlilik (toprak/toprak, su, besinler)• Ekolojik habitat ve biyolojik çeşitliliğin sağlanması• Hayvanların korunması ve refahı• Taşıma mesafesinin azaltılması• Ambalajın azaltılması	<ul style="list-style-type: none">• Farklı gıda zinciri adımlarında istihdam• Gelir ve karlılık• Taşıma verimliliği• Kırsal canlılık ve rekabet edebilirlik• Gıda kaybı ve israfının azaltılması	<ul style="list-style-type: none">• Gıda güvenliği ve insan sağlığı• Gıda kalitesi (tazelik, tat ve besin değeri)• Yemek gelenekleri ve kültür• Şeffaflık ve izlenebilirlik• Gıda güvencesi (gıdanın mevcudiyeti ve erişilebilirliği)

Kaynak : Zasada vd., 2014; 8-9

Söz konusu göstergeler hem bitkisel üretim hem de hayvansal üretime yönelik tarım işletmelerine yönelik hazırlandığı için, bunlar arasından çalışma konusu sektöre ve ürüne en uygun göstergelerin değerlendirilmesine imkân veren sorular hazırlanmıştır. Soruların hazırlanmasında yine aynı proje kapsamında Schmutz vd., (2017) tarafından Londra’da yürütülen çalışmada kullanılan anket sorularından da faydalanılmıştır.

Araştırma kapsamında görüşülen firmalardan mülakat yolu ile elde edilen veriler betimsel ve içerik analizine tabi tutularak incelenmiştir. Yüz yüze görüşmelerden elde edilen verilerin çözümlenmesinde her iki yöntemin kullanılmasının sebebi, bir yandan çok değerli bilgiler içerdiği düşünülen görüşmelerin betimlenerek okuyucunun bu bilgilerden mahrum kalmasını önlemek; diğer yandan da içerik analizi sonucu elde edilen temalar aracılığı ile okuyucuya genel bir bakış kazandırmaktır.

Betimsel analiz, derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılırken, içerik analizi elde edilen verilerin daha yakından incelenmesini ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasını gerektirir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 89). Betimsel analizle görüşme yapılan bireyleri tanıtıcı bulgular değerlendirilir, içerik analizi yoluyla veriler tanımlanmaya çalışılır; birbirine benzediği ve birbiri ile ilişkisi

olduğu tespit edilen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanır. İçerik analiziyle katılımcıların görüşlerinin içerikleri sistematik olarak tanımlanmaktadır (Altunışık vd., 2010: 322).

Geçerlik ve güvenilirlik kavramları bakımından nitel çalışmalar, nicel çalışmalardan farklı şekilde değerlendirilmektedir ve halen tartışmalı bir konudur (Guba, 1981). Nitel bir çalışma olan bu araştırmada geçerlik ve güvenilirliği sağlamaya yönelik olarak üçgenleme, katılımcı teyidi ve ayrıntılı betimleme yöntemleri kullanılmıştır. Üçgenleme ya da çeşitleme yöntemi sonucun birden fazla araştırmacı, veri kaynağı ya da yöntem kullanılması ile kontrolü anlamına gelen, bir araştırmanın kalitesini, özellikle de güvenilirliğini artırmak için güçlü bir stratejidir (Krefting, 1991: 219). Bu çalışmada yapılan görüşmeler aynı zamanda gözlemler ve toplanan doküman verileri ile karşılaştırılmış ve aktarılmıştır.

Katılımcı teyidi ise katılımcılara çalışma bulgularının kendi düşüncelerini doğru yansıtmayı yansıtmadığını sorulması olarak ifade edilebilir (Başkale, 2016: 24; Kocaman ve Tüfekçi, 2017: 55) ve bu amaçla görüşmecilerden elde edilen veriler, görüşme sırasında tekrarlanarak katılımcının teyidi alınmıştır.

Kapsamlı ya da ayrıntılı betimleme (thick description), içerik hakkında yeterli bilginin verilmesi, ham verinin ortaya çıkan kavram ve temalara göre yeniden düzenlenmiş bir biçimde okuyucuya yorum katmadan ve verinin özüne mümkün olduğu ölçüde sadık kalınarak aktarılmasıdır. Böylece okuyucu, araştırma konusunu daha iyi kavrayarak kendi deneyimleri ile ilgili bağlantı kurabilmektedir (Başkale, 2016: 26).

BULGULAR

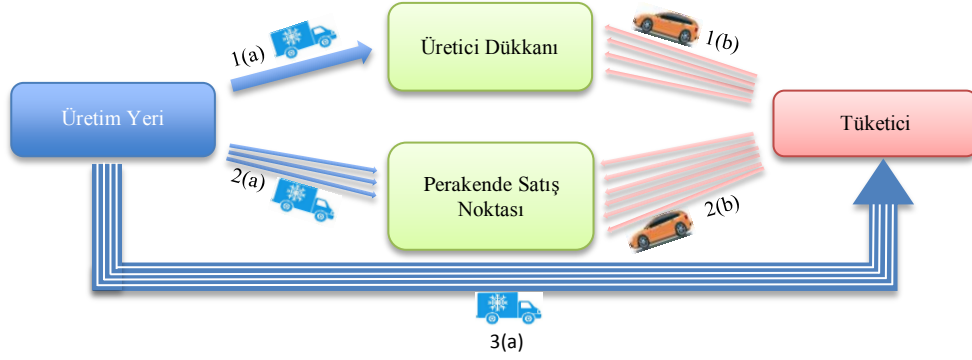
Çalışmanın raporlaştırılmasında, görüşme katılımcılarından elde edilen veriler ile katılımcı işletmelerin KGTZ kullanımından kaynaklı olarak sürdürülebilirlik bağlamındaki etkileri katılımcıların görüşleri doğrultusunda çevresel, ekonomik ve sosyal olarak sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Ancak görüşülen işletmeler satışlarını sadece KGTZ aracılığı ile değil aynı zamanda uzun tedarik zincirlerini de kullanarak gerçekleştirmektedir. Görüşmenin yapıldığı işletme yetkililerinden ayrıştırlabilen kısımlarda, soruların uyguladıkları KGTZ süreçleri bağlamında değerlendirilerek cevaplanması istenmiş ve o doğrultuda değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Çevresel Etkilere Yönelik Görüşlerin Değerlendirilmesi

Bu araştırmada her ne kadar Foodmetres projesi kapsamında belirlenen çevresel kriterler doğrultusunda firmaların sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri değerlendirilmek istenmişse de görüşme gerçekleştirilen işletmelerin sadece KGTZ kanalı ile satış yapan işletmeler olmayıp, hatta üretimlerinin büyük kısmının satışını uzun tedarik zincirleri aracılığı ile gerçekleştiren işletmeler olması sebebi ile üretim faaliyetleri ile ilgili göstergelerin değerlendirilmesi anlamsız bulunmuş ve taşıma mesafesi ve ambalajlama bakımından durumlarına yönelik göstergelerin değerlendirmeye alınmasına karar verilmiştir.

Literatürde kısa gıda tedarik zincirlerinin çevresel etkilerinin belirlenmesine yönelik çalışmalarda elde edilen veriler daha çok nitel veya gıda milleri kavramları ile ilgilidir ve KGTZ'lerin çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerinin değerlendirildiği pek çok çalışmada, gıdanın tüketiciye gidene kadar kat ettiği mesafenin kısa olmasının, taşımacılık faaliyetinden kaynaklanan olumsuz etkileri (enerji tüketimi, sera gazı ve diğer emisyonlar) azaltacağı yönünde görüşler belirtilmiştir. Ancak konuyla ilgili yapılan bazı çalışmalar bunun her zaman doğru olmadığını göstermiştir. Mancini vd., (2019) çalışmalarında, KGTZ'lerin ulaşımdan kaynaklı düşük çevresel verimliliğe sahip olduğunu göstermiş ve düşük çevresel verimliliğin büyük ölçüde, araç taşıma kapasitesi, etkin araç yükünün payı ve kat edilen ortalama mesafeden kaynaklı olduğunu belirtmiştir (Mancini vd., 2019; 17).

Görüşülen hastalıktan arı işletmelerin, çiğ süt satışında kullandıkları KGTZ ve söz konusu yöntemlerdeki üretici ve tüketici hareketleri Şekil 1'de sunulmuştur. Söz konusu şekilde gösterilen çizgilerin sayısı, üretici tüketici arasındaki hareket sayısını, kalınlığı için satış miktarına ilişkin bir imgeleme yapmaktadır. Şekilde yer alan 1 ve 3 numaralı akışlar ile üretici ve tüketicinin yüz yüze bir araya geldiği doğrudan satış kanalı, 2 numaralı akış ile ise üretici ve tüketici arasında bir perakendecinin bulunduğu dolaylı satış kanalı ifade edilmektedir. Üretici ve tüketicinin taşıma sürecine katılımına göre bir sınıflandırma yapıldığında ise 1 ve 2 numaralı akışlarda hem tüketicinin hem de üreticinin, ürünün tüketiciye ulaşmasına yönelik hareketi söz konusu iken, 3 numaralı akışta taşıma faaliyetinin tamamı üretici tarafından üstlenilmektedir.

Şekil 1: Anket Katılımcılarının Çiğ Süt Satışında Kullandıkları KGTZ

Kaynak : Yazar tarafından görüşmeler doğrultusunda oluşturulmuştur.

Görüşmeler sonucu elde edilen katılımcı işletmelerin üretim ve satışlarına ilişkin bilgiler Tablo 2’de özet şekilde yer almaktadır.

Tablo 2. İncelenen İşletmelere Ait Özet Bilgiler

	Toplam çiğ süt üretim kapasitesi (lt/gün)	KGTZ ile satışa sunulan çiğ süt üretim miktarı (lt/gün)	KGTZ ile satışa sunulan çiğ sütün toplam süt üretimi içindeki payı	Kullanılan KGTZ Yöntemi	Üretim yeri	Üreticinin Kat ettiği Günlük Mesafe	lt başına km
K1	3.700	20	% 0,5	Kendi Dükkanında	Karatay		
K2	18.000	1.000	% 5,6	Müşteri Adresine + Perakendeciye	Güneysınır	200 km	0,20
K3	1.500	150	% 10	Müşteri Adresine + Kendi Dükkanında	Karapınar	10 km	0,07
K4	2.000	275	% 13,8	Kendi Dükkanında	Meram	35 km	0,13
K5	2.500	500	% 20	Kendi Dükkanında	Akşehir	25 km	0,05
K6	3.000	1.000	% 33	Müşteri Adresine + Perakendeciye	Çumra	150 km	0,15
K7	450	120	% 26	Müşteri Adresine	Cihanbeyli	45 km	0,38

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

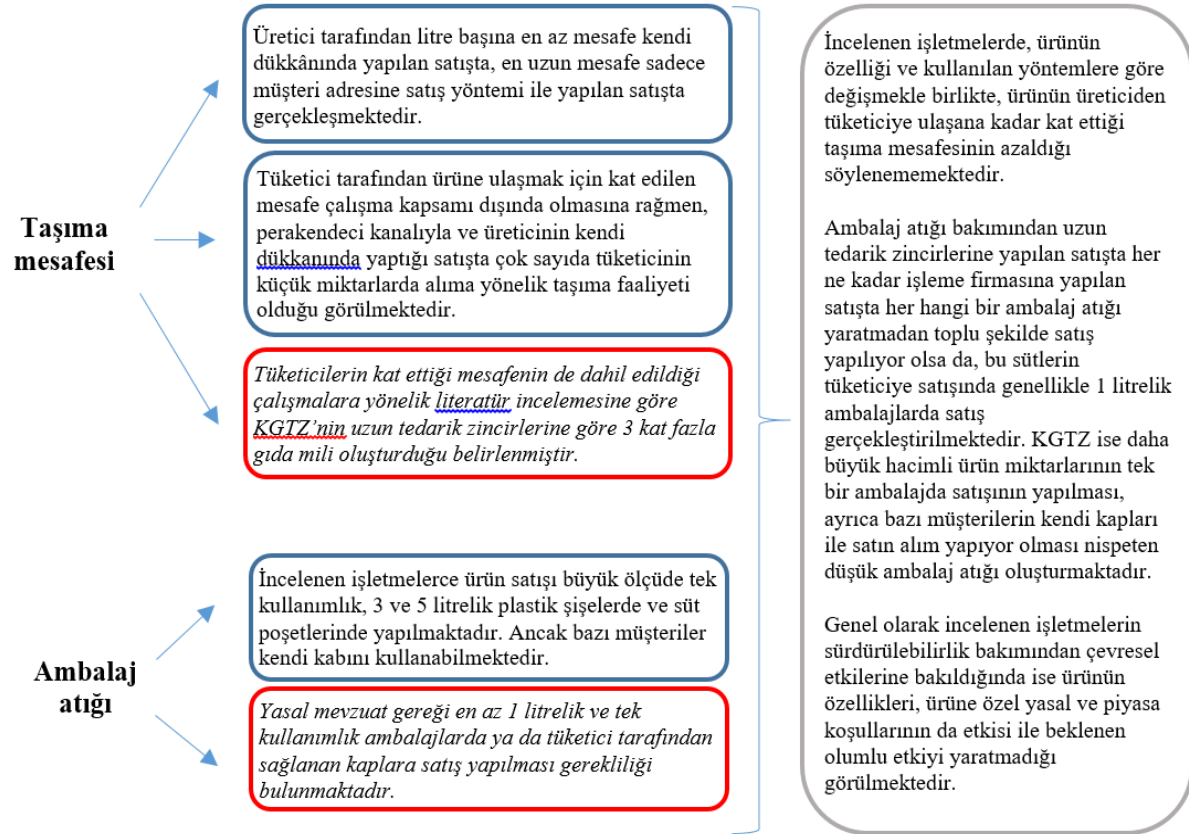
İşletmelere ne kadar mesafe içerisinde satış faaliyetini gerçekleştirdikleri, kullanılan araç ve taşıma faaliyetinin başka bir üretici ile paylaşılma durumu sorulmuş, elde edilen verilerin bir kısmı taşıma verimliliği bölümünde değerlendirilmiştir. K1 firması ile yapılan görüşmede firmanın sektöre girişinde satışlarının yaklaşık %20’sini KGTZ ile satıyorken, bu oranın neredeyse sıfırlandığı görülmüştür. İşletme tarafından taşınan çiğ süt miktarının çok düşük olması sebebi ile bu değerlendirmenin dışında bırakılmıştır. İşletmelerin bir litre çiğ sütün taşınması için ne kadar mesafe yaptıklarına bakıldığında, sadece müşteri adresine doğrudan satış yöntemini kullanan K7’nin litre başına en yüksek mesafeyi kat ettiği görülmüştür. K2 ve K6 ise doğrudan müşteri adresine teslim yanı sıra perakende satış noktalarına da teslimat gerçekleştirmekte, bu da her ne kadar kat edilen mesafeyi artırsa da satış miktarında da artışa sebep olduğu için, litre başına kat edilen mesafenin sadece doğrudan müşteriye teslim yöntemine göre daha düşük oluşmasına sebep olmuştur. Ancak en düşük mesafe doğal olarak üreticilerin kendi dükkanlarında gerçekleştirdikleri satış yönteminde oluşmaktadır. KGTZ kullanan işletmeler tüketiciye doğrudan satış gerçekleştirmeleri durumunda, her bir müşteri için ayrı yol kat etmekte, perakendeci ya da belli bir satış noktasından satış yapmaları durumunda ise tüketicilerin satış noktasına hareket sıklığı ulaşımdan kaynaklı çevresel boyuta yönelik olumsuz etki yaratmaktadır.

Bu çalışma üreticilerden elde edilen verilere dayalı olarak gerçekleştirildiği için, tüketicilerin perakende satış noktalarından gerçekleştirdiği alımlar sebebi ile kat ettiği mesafe göz ardı edilmiştir. Ancak çevresel sürdürülebilirliğe yönelik KGTZ’nin taşımadan kaynaklı etkilerinin daha doğru değerlendirilebilmesi için, tüketicilerin hareketlerinin de dikkate alınması önemli görülmektedir. Bu çalışma ise üreticilerin uzun tedarik zincirleri ile KGTZ’ni, hatta birden fazla KGTZ türünü birlikte kullanmaları sebebi ile maliyet, zaman ve insan kaynağı olarak zorlukları içinde barındırmaktadır. Bu doğrultuda Malak-Rawlikowska vd., (2019a) tarafından

KGTZ boyunca kat edilen gıda millerinin hesaplandığı çalışmada KGTZ’de uzun tedarik zincirlerine kıyasla üç kat fazla gıda mili olduğu ortaya konulmuştur (Malak-Rawlikowska vd., 2019a; 60).

Çevresel göstergelerden, KGTZ vasıtasıyla yapılan satışın farklılık yarattığı bir diğer konu ambalajlama konusudur. Ambalaj, gıda tedarik zinciri boyunca kaynak kullanımında (malzeme ve enerji) önemli bir paya sahiptir ve karbon ayak izini artırmaktadır. Bu nedenle, ambalajın miktarı ve türü dikkate alındığında ambalajın azaltılması, önemli bir çevresel etki alanı oluşturmaktadır (Zasada vd., 2014; 12). Çiğ süt satışı için kullanılan ambalajların “Çiğ Süt Arzına Dair Tebliğ” (Resmi Gazete, 2017) ve Türk Gıda Kodeksi Gıda ile Temas Eden Madde ve Malzemeler Yönetmeliği (Resmi Gazete, 2018) hükümlerine uygun olması gerekmektedir. Perakende olarak ve hazır ambalajlı şekilde satılacak çiğ sütün söz konusu tebliğ doğrultusunda en az 1 litrelik ve tek kullanımlık ambalajlarda satışı yapılmaktadır. Ayrıca bir diğer alternatif olarak ise makineler aracılığı ile satılacak sütün tek kullanımlık ambalaj ya da tüketici tarafından sağlanan kap içerisinde satılması alternatifi de uygulanabilmektedir.

Görüşülen işletmelerden 4’ü çiğ süt satışı 3 ya da 5 litrelik plastik şişelerde yapıyorken, 2 adedi tek kullanımlık süt poşetlerinde satış gerçekleştirilmektedir. Her ne kadar söz konusu plastik ambalajlar geri dönüştürülerek yeniden kullanılabilir nitelikte olsa da kullanılan ambalajın tek kullanımlık olması zorunluluğundan dolayı, satışa sunulan sütün paketlemesinde tekrar kullanılmamaktadır. Görüşülen işletmelerde ürünün tek kullanımlık ambalajlarda paketlenerek satılması her ne kadar ambalaj atığı yaratıyor olsa da özellikle uzun tedarik zincirlerindeki gibi bir litrelik şişelerin kullanılmaması sebebiyle nispeten olumlu etki oluşturmaktadır. İncelenen işletmelerin KGTZ kullanımlarının çevresel boyutta sürdürülebilirlik bakımından etkilerine yönelik yapılan görüşmeler ve literatür incelemeleri kapsamında elde edilen veriler Şekil 2’de özetlenmiştir.

Şekil 2: Çevresel etkilerinin değerlendirilmesi kapsamında elde edilen verilerin özeti

Kaynak : Yazar tarafından görüşmeler doğrultusunda oluşturulmuştur.

Şekilde bulunan mavi kutularda görüşmeler sonucu elde edilmiş, kırmızı kutularda ise literatür taramalarından elde edilmiş özet sonuçlara yer verilmiştir. Buna göre incelenen KGTZ'nin çevresel etkileri değerlendirildiğinde, taşıma mesafesi bakımından olumlu etki yarattığını söylemek mümkün görülmemektedir; ambalaj atığı bakımından ise her ne kadar uzun tedarik zincirlerine kıyasla daha az ambalaj atığı oluşuyor gibi görünse de toplam çevresel etkinin çok da istenen düzeyde olmadığı görülmektedir.

Ekonomik Etkilere Yönelik Görüşlerin Değerlendirilmesi

Yapılan görüşmeler sonucu, katılımcı işletmelerin KGTZ kullanımının ekonomik boyutta sürdürülebilirliğe yönelik etkilerinin değerlendirilmesinde gelir ve karlılık durumu ile taşıma verimliliğinin dikkate alınması anlamlı bulunmuştur. İlave istihdam durumu ise satış ve dağıtım için ilave istihdam olarak, maliyetlerdeki etkinin değerlendirilmesi kapsamında ele alınmıştır.

Gelir ve karlılık ticaretle uğraşan işletmeler için en önemli konudur. Görüşülen işletmelerin gelir ve karlılık durumlarına göre KGTZ'nin etkisi değerlendirilirken, KGTZ ile yapılan satışın, satılan ürün miktarında, satış fiyatında ve maliyetlerinde ne tür bir etki yarattığı araştırılmıştır. KGTZ ile satış, görüşülen işletmelerin ana satış kanalını oluşturmamaktadır. Bu sebeple işletmelerin üretim miktarı üzerinde asıl belirleyici satış kanalı, toptan satış yaptıkları kanaldır. Bununla birlikte satabildikleri kadar çiğ sütü KGTZ kanalı ile satmaktadırlar. Ancak görüşülen işletmelerin büyük kısmı şartların uygun olması durumunda, doğrudan satış yapmak istemektedir.

Satış miktarı olarak en fazla çiğ süt satışı yapan işletmelerin kullandıkları KGTZ yöntemleri değerlendirildiğinde, en fazla satışı yapan işletmelerin daha yaygın bir satış ağı ile perakende satış noktalarından daha çok müşteriye ulaşan işletmeler olduğu görülmektedir. Söz konusu işletmeler aynı zamanda mevcut dağıtım ağı ile müşterilerine doğrudan teslimat faaliyetini de gerçekleştirmektedir. Nitekim görüşülen işletmeler içerisinde en yüksek satış hacmine sahip K2, KGTZ ile yaptığı satışların %40'ını doğrudan müşteriye, %60'ını perakendeciye ve K6 ise yaptığı satışların %25'ini doğrudan müşteriye, %75'ini perakendeciye olmak üzere birden fazla kanal üzerinden gerçekleştirmektedirler.

Kullanılan KGTZ yönteminin satış fiyatları üzerindeki etkisine bakıldığında ise işletmelerin farklı KGTZ dağıtım yöntemlerini kullansalar da, satış fiyatlarında değişiklik yapmadıkları görülmüştür. Farklı KGTZ yöntemlerinde uygulanan satış fiyatları arasında farklılık oluşmamakta, sıkı rekabet koşulları sebebiyle satış yapılan pazardaki diğer rakiplere paralellik göstermektedir. Çiğ süt satışı ile ilgili yaşanan bu rekabet esas olarak, yetkisiz şekilde çiğ süt satışı gerçekleştiren işletmeler ve sokak sütçülerinden kaynaklıdır. Aynı zamanda tüketicinin çiğ süt temininin riskleri hakkında yeterince farkındalığa sahip olmaması da hastalıklardan arı süt işletmelerinin çiğ süt satış fiyatını karlılıklarını koruyacak şekilde uygulayamamasına sebep olmaktadır.

İşletmelerin karlılıklarını etkileyen, KGTZ'ler ile yapılan satışların maliyetler üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde ise satış ve dağıtım maliyetinin bu kanalı kullanan işletmeler için ciddi bir yük oluşturduğu görülmektedir. İşletmelerin söz konusu kanal aracılığı ile satış yapabilmesi için bazı yatırımları öncelikle yapmaları gerekmektedir. Bunlar; şişe ile yapılacak satışlarda kullanılmak üzere, dolum makinesi ya da tesisi, ürünün soğuk zincir vasıtasıyla bozulmadan dağıtımını sağlayacak frigorifik ya da benzer özellikte soğutma sistemine sahip araç, eğer kendi dükkânında yapıyor ise ürünün muhafazasını sağlayacak soğutuculu dolaplar vb. yatırımlardır. İlk yatırım maliyetleri dışında ise ilave eleman istihdamı, tek kullanımlık şişe ya da poşet, etiket, dükkân kirası vb. gibi süreklilik arz eden maliyetler bulunmaktadır.

Görüşülen işletmelerin tamamı, kendi dükkânlarında yapacakları satış dışında müşteriye doğrudan teslimat ve perakendeci kanalı ile satışları için ilave işgücü kullanmak durumundadırlar. Görüşülen işletmelerden ikisi ilave istihdam sağlamamış olmasına rağmen, bu durum işletmelerden birinin başka bir pozisyonda istihdam ettiği mevcut personelini dükkân satışına kaydırmasından, diğer bir firmada ise KGTZ'de gerçekleştirilen satış-dağıtım faaliyetinin işletme sahibinin kendisi tarafından yürütülmesinden kaynaklıdır. Dolayısıyla KGTZ ile satış doğal olarak, satış ve dağıtımına yönelik personel ihtiyacını doğurmakta, bu durum da ilave maliyet yaratmaktadır.

KGTZ'ne yönelik yapılan pek çok araştırmada KGTZ'nin en büyük avantajının gelir ve karlılık bakımından yarattığı avantaj olduğu belirtilmiştir (Augère-Granier, 2016; 5; Malak-Rawlikowska vd., 2019b; 4-13). Ancak görüşülen firmalardan ikisi (K1, K2), KGTZ ile satış yapmanın kendileri için toptan imalatçıya satış yapmaktan daha az avantajlı olduğunu belirtmiştir. Çünkü satış ve dağıtım için katlanmak zorunda oldukları

ilave maliyetlerden kaynaklı olarak KGTZ kanalı ile yapılan satıştan elde edilen kar marjının, imalatçılara toptan yaptıkları satıştan elde edilen kar marjından daha düşük olduğu belirtilmiştir.

Çalışmanın yapıldığı Hastalıktan Ari İşletmelerde oluşan söz konusu durum Türkiye'deki sektöre özel uygulamalarla ilgili bir durumdur. Süt ürünleri imalatçıların, süt ve süt ürünlerini ihraç edilebilmesi için hastalıktan ari ve onaylı işletmelerden temin edilen sütlerden üretim yapma zorunlulukları bulunmaktadır. Bu sebeple de hastalıktan ari işletmeler, özellikle onaylı hastalıktan ari işletme statüsünde ise imalatçı firmalara toptan yaptıkları satışları, diğer süt üreticilerinden daha yüksek bir fiyatla, üzerinde anlaşmaya varılan ilave prim ile gerçekleştirebilmektedirler. Söz konusu primli satış fiyatı, KGTZ ile satış yapmak hem daha fazla emek gerektirdiği hem de karlılığı yeterli seviyede olmadığı için, üreticiler için yeterince cazip bulunmamaktadır.

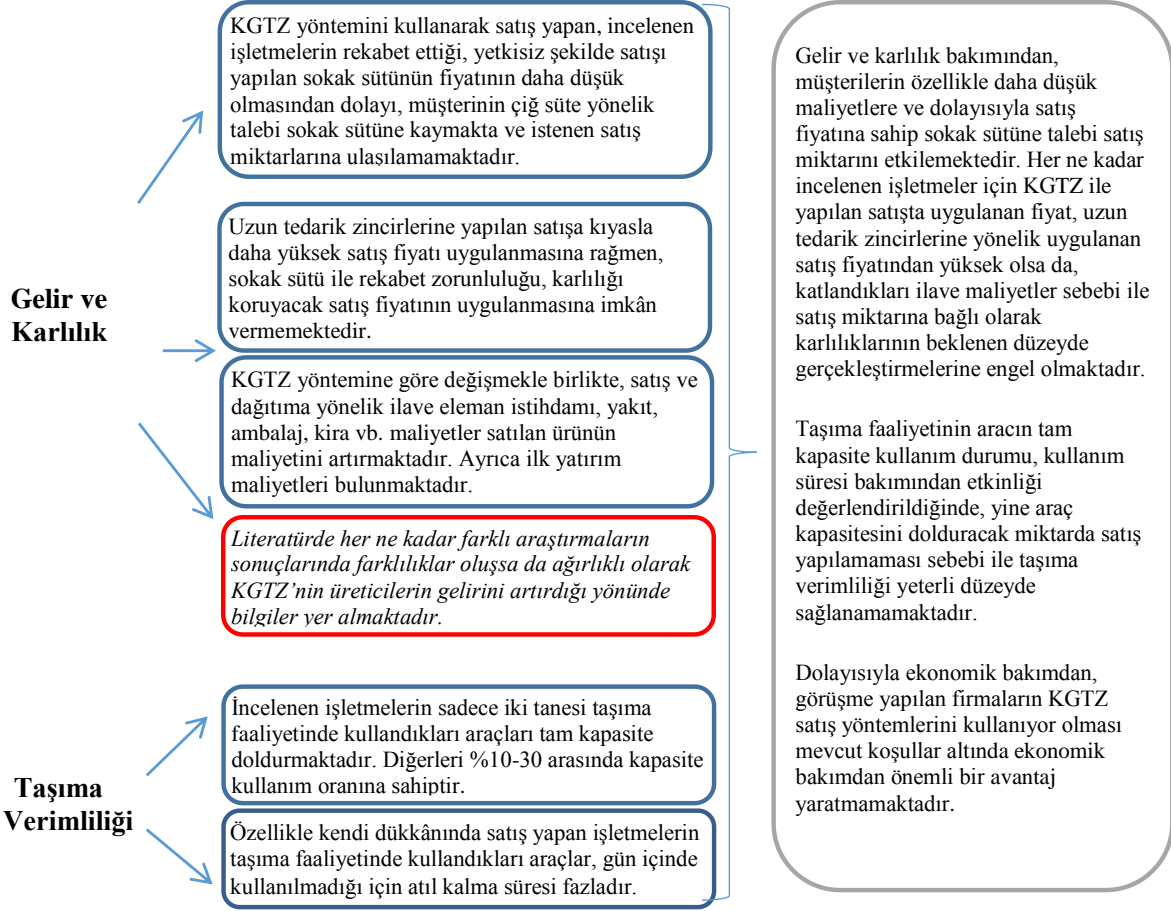
KGTZ ile satış yapmanın daha karlı olduğunu söyleyen dört işletmeden (K3, K4, K5, K7) üçü kendi dükkânında satış yapmaktadır. Firmalardan ikisi KGTZ'de en ciddi maliyeti oluşturan paketlemede, tek kullanımlık poşeti tercih ediyorken, biri hem tek kullanımlık plastik şişede hem de müşteri talebine göre tek kullanımlık plastik poşette satış faaliyetini gerçekleştirdiğini belirtmiştir. K6 yetkilisi ise her ne kadar kullanmakta olduğu KGTZ yönteminin daha fazla maliyet oluşturduğunu ve bu kanalın kendisi için başa baş noktasında ya da çok az karlılık taşıdığını beyan etmiş olsa da, toptan yaptığı satışları standart satış fiyatından yapıyor olmasından dolayı bu kanalın kendisi için cazip bir alternatif olduğunu belirtmiştir.

Tüketicilere yönelik satış yapmaya başlayan hastalıktan ari işletmelerin bazılarının, bu doğrultuda satış faaliyetlerine girişe bile gerek bazı işletmelerin anlaşma yaptıkları toptan imalatçılara daha yüksek satış fiyatından satış yapabilmeleri sebebiyle, gerekse de KGTZ ile yapılan satıştan elde edilen kar marjının, harcanan emek ve yatırımı karşılayacak düzeyde gerçekleşmemesi sebebiyle bir süre sonra bu yöndeki faaliyetlerine son verdikleri gözlenmiştir. Bu işletmeler için esas önemli engel ise, pazardaki çiğ süte yönelik talebi karşılamak noktasında sokak sütü de denilen kayıt dışı süt satıcıları ile de rekabet etmek durumunda kalmalarıdır.

Süt satışı konusunda yetkilendirilmemiş üreticilerin, üretim ve dağıtım maliyetlerinin hastalıktan ari süt işletmelerine göre daha düşük kalması ve satış fiyatının kaliteden ziyade fiyat hassasiyeti bulunan talep koşulları doğrultusunda bu en düşük fiyata göre şekilleniyor olmasından dolayı, hastalıktan ari süt işletmeleri fiyatlarını karlılıklarını koruyacak bir seviyeye yükseltememektedirler. Konya ilinde araştırma tarihi itibarı ile mevcut 58 hastalıktan ari işletme arasında KGTZ ile satış yapan işletmeye ulaşmak konusunda yaşanan sıkıntının temel sebebi de bu durumdur.

Foodmetres projesinde gösterge olarak belirlenen ekonomik kriterler arasında yer alan bir diğer konu taşıma verimliliğidir. KGTZ ile yapılan gıda arzında ürün daha kısa mesafede taşınıyor olmasına rağmen, taşıma ölçeğine ve şekline bağlı olarak bazı verimsizliklere sahip olabileceği kabul edilmektedir (Zasada vd., 2014: 61). Taşıma verimliliği bazı çalışmalarda çevresel göstergeler arasında değerlendirilirken Foodmetres projesi kapsamında ekonomik bakımdan incelenen bir kriter olmuştur. Mülakat gerçekleştirilen işletmelere, taşıma verimliliğini ölçmek için dağıtım faaliyetinde kullandıkları aracın kapasite kullanım oranını öğrenmeye yönelik sorular sorulmuştur. Görüşülen işletmelerden sadece ikisi, mevcut aracını tam kapasite kullandığını belirtmiştir. Bu işletmelerden tam kapasite kullanmayanların kapasite kullanım oranı ise %10-30 arası değişmektedir. İşletmelerden biri ise satış dağıtımına yönelik özel bir araç kullanmadığından değerlendirme dışı bırakılmıştır. Araçlar aynı zamanda gün içerisinde de sürekli aktif olmadıklarından taşıma bakımında yeterli verimlilik düzeyinde oldukları söylenememekte, kapasite kullanım oranı bakımından KGTZ türleri arasında dengeli bir dağılım bulunmamaktadır.

İncelenen işletmelerin KGTZ kullanımlarının ekonomik boyutta sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerine ilişkin elde edilen veriler Şekil 3'te özetlenmiştir.

Şekil 3: Ekonomik etkilerinin değerlendirilmesi kapsamında elde edilen verilerin özeti

Kaynak : Yazar tarafından görüşmeler doğrultusunda oluşturulmuştur.

İncelenen işletmelerin KGTZ kullanımından kaynaklı olarak ve ürün özelinde gelire etkisini belirlemek için ele alınan, satış fiyatı, satış miktarı ve maliyeti üzerinde beklenen faydayı yaratmadığı, ancak bu durumun daha çok sektöre özel koşullarla ilgili olduğu görülmüştür. Ancak, bu kapsamda yürütülen Strenght2Food projesi, KGTZ'nin ekonomik bakımdan uzun tedarik zincirlerine kıyasla hem fiyat primi hem de zincir katma değeri bakımından daha iyi kazanç imkânı yarattığını ortaya koymuştur (Malak-Rawlikowska vd., 2019a; 76).

Sosyal Etkilere Yönelik Görüşlerin Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında görüşülen KGTZ'lerin sürdürülebilirliğin sosyal boyutuna yönelik etkilerinin değerlendirilmesinde, Foodmetres projesinde belirlenen göstergelerden gıda kalitesi, gıda güvenliği, şeffaflık ve izlenebilirliğe ve gıda güvencesine yönelik göstergelerin değerlendirilmesi anlamlı bulunmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere hem sektörde hem de görüşülen işletmelerde satışların büyük ölçüde uzun tedarik zincirleri aracılığı ile yapılıyor olması sebebiyle, üretim süreçleri bazında bir değerlendirme ya da kıyaslama yapmak anlamsız kalmaktadır. Bu sebeple ürünün tüketiciye satış ve dağıtımına, hizmet süresinin kısalığına, birbir üretici-tüketici ilişkilerine yönelik değerlendirmelere yönelinmiştir.

Araştırma kapsamında değerlendirilen hastalıktan arı süt işletmeleri, üretimlerinin yasal çerçevesi ve standartları belirlenmiş, sağlıklı ve kaliteli süt üretimini artırmak için devlet tarafından desteklenen ve bu amaçla gerekli denetimlerin sürekli gerçekleştirildiği işletmelerdir. Bu sebeple insan sağlığı ve gıda güvenliği üzerindeki etkileri olumludur. Görüşülen işletmelerden sıklıkla duyulan "süt en kirli beyazdır" ifadesi, çığ sütü hastalık taşıma potansiyeli ve insan sağlığına etkisi bakımından dikkate alınması gereken önemli bir ifadedir.

KGTZ ile satış yapmanın gıda güvenliğine ne ölçüde etkisi olduğuna yönelik değerlendirmede, işletmelerin ürünlerini uygun şekillerde ambalajlamasından, ürünün müşteriye soğuk zincir vasıtası ile bozulmadan ulaşımı bakımından durumlarına dikkat edilmiştir. KGTZ yöntemi ile satılan ürünlerin ambalajlanmasında tek kullanımlık ve Türk Gıda Kodeksince belirlenen standartlarına uyumlu hareket edilmekte ve satış ve dağıtım soğutma sistemine sahip araçlarda, soğuk zinciri bozmadan nakliyesi gerçekleştirilmektedir.

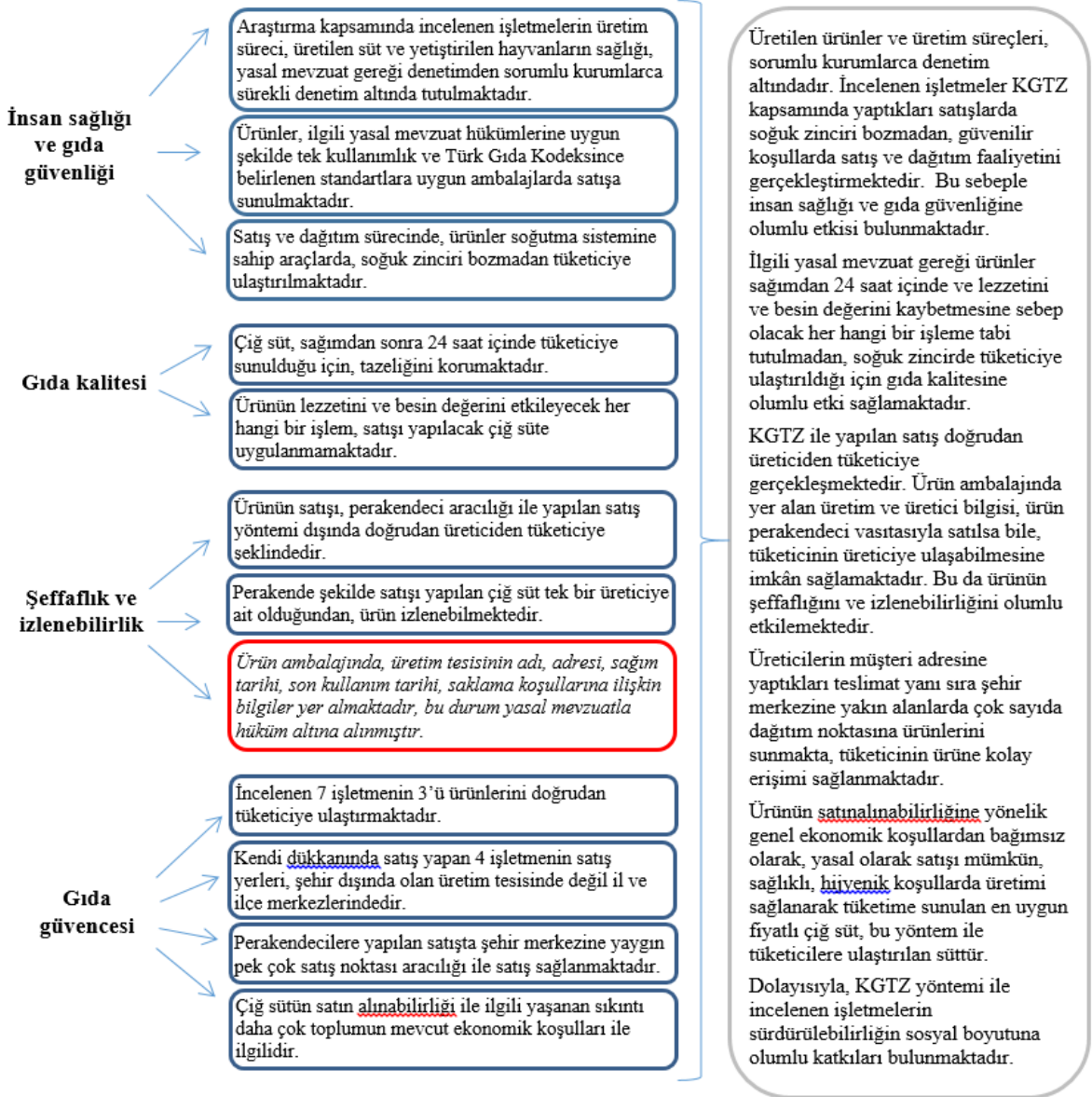
Bu durum ürünün kalitesini de etkilemektedir. Nitekim görüşülen işletmelerin tüketicilerin söz konusu işletmeleri tercih etmelerindeki kriterleri değerlendirmeleri istendiğinde, öne çıkan en önemli kriter olan fiyattan sonra, ürünün kalitesi ikinci sırada gelmektedir. Ürün kalitesi kapsamında ise ürünün tazeliği, besin değeri ve lezzeti değerlendirilmektedir. Sütün lezzeti ve besin değeri, sütün yağ oranı ile yakından ilgilidir. Bu kapsamda yapılacak bir değerlendirme de farklı KGTZ yöntemleri ile yapılan satıştan kaynaklı bir fark oluşmamaktadır. Ancak işletmelerin uzun tedarik zincirlerine satışını yaptıkları süt, tüketiciye sunulurken, sütün yağı belirli oranlarda tutulmakta, bunun üzerindeki yağ alınarak farklı ürünlerin elde edilmesinde kullanıldığından, KGTZ'ler ile sunulan sütün daha lezzetli bulunduğu belirtilmektedir.

KGTZ'nin en büyük avantajlarından biri olarak pek çok çalışmada ortaya konulan şeffaflık ve izlenebilirlik kriterinin, bu çalışma kapsamında da etkisi değerlendirilmiştir. Üretici ve tüketicinin doğrudan temas halinde olduğu KGTZ'nin en büyük avantajlarından biri şeffaflık ve izlenebilirlik ile ilgilidir. Nitekim tüketiciler ürünle ilgili memnuniyet ya da memnuniyetsizliklerini doğrudan üreticiye iletebildikleri gibi, ürünle ilgili bir sorunla karşılaşılması durumunda bunun tespiti ve giderilmesine yönelik süreç çok daha kısadır. Görüşülen işletmelerin tamamı, müşterileri ile doğrudan iletişim halinde olmanın, satış performanslarını olumlu etkilediğini belirtmiştir.

Bu çalışmanın asıl çıkış noktasını oluşturan, KGTZ'nin, bütün insanların besin ihtiyaçlarını ve gıda önceliklerini her zaman karşılayabilmeleri amacıyla yeterli, sağlıklı, güvenilir ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik bakımdan sürekli erişebilmelerini ifade eden gıda güvencesi üzerindeki etkileri de bu çalışmada değerlendirilen bir diğer kriter olmuştur. Pandemi, savaş, doğal afetler vs. krizler besin temini konusunda küresel ya da uzun tedarik zincirlerine bağlı toplumlar için büyük sorun oluşturmaktadır. Kendi kendine yeten ve KGTZ ile besin ihtiyacını karşılayan ülkeler ya da bölgelerde ise gıda krizleriyle karşılaşma olasılığı daha düşüktür.

Görüşme yapılan işletmelere, KGTZ ile yapılan satışın gıda güvencesi ve tüketicilerin gıdaya erişimini nasıl etkilediği sorulmuş, tüketicilerin satışını yaptıkları ürünlere erişebilme ve alabilme durumları sorulmuştur. Erişebilirlik konusunda, bütün işletmeler ürünlerine tüketicilerin kolaylıkla erişebileceklerini belirtmişlerdir. Ancak ürünün alınabilirliği ile ilgili, görüşülen işletmelerden dört tanesi tüketicilerin çiğ süt alımında zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bu durumun süt fiyatından çok mevcut ekonomik koşullardan kaynaklı görülmektedir. Alım gücü düşen tüketicinin fiyat hassasiyetinin artması ile sokak sütüne olan tercih artmaktadır.

Yukarıdaki bilgilere ilave olarak, gıdanın mevcudiyetine yönelik, incelenen işletmelerin uzun tedarik zincirlerine yoğun satış yapmasından dolayı, KGTZ kullanımının gıdanın mevcudiyeti kapsamında olumlu-olumsuz etkisi tespit edilememiştir. Ancak hem bu araştırma hem de konuyla ilgili yapılan pek çok araştırma KGTZ'nin sosyal bakımdan olumlu etki yarattığını ortaya koymaktadır. Bu durum tüketicilerin çiğ süt tercihlerinde kaliteden ziyade fiyatı önceliklendirdiklerini de göstermektedir. İncelenen işletmelerin KGTZ kullanımlarının sosyal boyutta sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerine yönelik yapılan görüşmelerden elde edilen veriler Şekil 4'te özetlenmiştir.

Şekil 4: Sosyal etkilerin değerlendirilmesi kapsamında elde edilen verilerin özeti

Kaynak : Yazar tarafından görüşmeler doğrultusunda oluşturulmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanların beslenme ihtiyacını karşılayan gıda sistemleri günümüzde büyük ölçüde uzun ve karışık tedarik zincirlerine bağlıdır. Dünya nüfusundaki artış ve doğal kaynakların günden güne azalması, daha verimli şartlar altında ve daha büyük miktarlarda üretim yapan gıda sistemlerine ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır. Çevresel sorunlar, iklim değişikliği, tarımsal alanlardaki daralma, nüfus artışı, artan rekabet koşulları gibi şartların baskısı yanı sıra gelir ve refah seviyesi artan toplumların çok çeşitli gıdalara, mevsimsellikten ya da coğrafi sınırlılıklardan bağımsız olarak, istediklerinde ulaşabilmelerine yönelik tercihleri, uzun tedarik zincirlerinin yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Yaşanan pandemi süreci, gıdaya erişimi uzun gıda zincirlerine ve dışa bağlı toplumların sürdürülebilir gıda güvencesini sağlamak konusunda çeşitli risklerle yüzleşmek zorunda kalabileceğini hatırlatmıştır. Hali

hazırda özellikle kırsal alanların canlandırılması ve toplumların gıda güvencesinin sağlanması konusunda KGTZ bir çözüm alternatifi olarak değerlendirilmektedir. Kırsal alanların tüm dünya genelinde azalması ve gıda güvencesi konusu aslında sadece bugün yaşanan bir sorun değil, gelecek için duyulan endişelerden kaynaklı bir sorun olarak görülmektedir. Sürdürülebilirlik konusunda yapılan çalışmalar da gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesine imkân veren koşulların korunmasını sağlayarak bugünün ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı ile ilgilidir.

Bu araştırma kapsamında da KGTZ'nin çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla sürdürülebilirlik üzerinde nasıl bir etki yarattığının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ancak bu konuyu incelemek pek çok zorluğu içinde barındırmaktadır. Nitekim ulusal ve uluslararası boyutta yapılan pek çok çalışmada, konuyla ilgili net bir cevap verilememiş olması bunun sonucudur. Çalışma kapsamında Konya ilinde, yasal olarak çiğ süt ürününün satışına izin verilen Hastalıktan Ari Süt İşletmeleri arasında KGTZ yöntemi ile satış yapan firmalardan elde edilen bilgiler ve görüşler, literatür incelemeleri ile de zenginleştirilerek ortaya konulmuştur.

Söz konusu işletmelerin tamamının satışlarındaki asıl payın uzun tedarik zincirlerine yönelik olduğu görülmüştür. Belirlenen ürünün satışını yasal sınırlar içinde gerçekleştiren, araştırma kapsamında görüşülen firmaların kullandıkları KGTZ satış kanalları üç grup altında toplanmıştır. Bunlar adrese teslimat şeklinde, üreticinin dükkânında ve perakendeci (1 aracı) aracılığı ile yapılan satışlardır.

Görüşülen firmalardan elde edilen verilere göre yapılan değerlendirmeler, konuyla ilgili diğer pek çok araştırmaya paralel şekilde KGTZ'nin sürdürülebilirlik üzerindeki olumlu etkisinin en fazla hissedildiği boyutun gıda kalitesi, gıda güvenliği, şeffaflık ve izlenebilirlik ve gıda güvencesine yönelik etkilere dair görüşlerin değerlendirildiği sosyal boyut olduğu ortaya çıkmıştır. Gıda güvencesi kapsamında değerlendirilen ürünün satın alınabilirliği ile ilgili her ne kadar dört firma tarafından tüketicilerin satın alma konusunda zorlandığı ifade edilse de bu durumun satış kanalından çok bireysel satın alma gücündeki düşüklükten kaynaklı olduğu belirtilmiştir. Yine gıda güvencesi bakımından gıdaya erişilebilirlik açısından yapılan değerlendirmede söz konusu KGTZ türleri arasında en pozitif etkiyi yaratan satış yönteminin doğrudan müşteriye teslimat yöntemini kullanan KGTZ'nde olduğu görülmektedir. Yapılan literatür incelemelerine göre de KGTZ'nin olumlu etki yarattığı en önemli boyutun sosyal boyut olduğu pek çok araştırmada ortaya konulmuştur.

KGTZ'nin çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri, satış ve dağıtım faaliyetlerinin sonuçlarının değerlendirilmesine dayalı olarak yapılmıştır. Tüketici adresine teslimat yöntemini kullanan KGTZ'de ürünün üreticiden tüketiciye ulaşmasında, dağıtım sürecine dâhil olan tek aktör üreticidir. Ancak bu yöntemde üretici çok sayıda dağıtım noktasına ulaşmak durumunda kalmaktadır ve litre başına en fazla mesafeyi bu üreticiler yapmaktadır. Görüşülen firmalardan, perakendeciler aracılığı ile satış yapan KGTZ firmaları aynı zamanda tüketici adresine de teslimat yapmaktadırlar. Perakende noktasına yapılan dağıtım toplam taşıma mesafesinde kayda değer bir etki yaratmamasına rağmen, satılan dolayısıyla taşınan süt miktarındaki artış litre başına yapılan mesafenin nispeten daha düşük gerçekleşmesine sebep olmuştur. Kendi dükkânında satış yapan KGTZ firmalarında ise üreticinin dağıtımını tek bir noktaya yönelik olduğundan doğal olarak litre başı mesafe daha kısa gerçekleşmektedir.

Perakendeci ve üreticinin kendi dükkânında yaptığı satışlarda, ürünün tüketiciye ulaşması için tüketicinin de taşıma faaliyetine katılması gerekmektedir. Bu da aslında gıdanın nakliyesi için kat edilen mesafeyi toplamda artırmaktadır. Dolayısıyla KGTZ'lerin tamamında küçük miktarlarda ürünün üretim noktasından her bir tüketiciye ulaşması için oluşan hareket sıklığı olumsuz çevresel etkiler yaratmaktadır. Nitekim her ne kadar çalışmanın saha incelemesi kısmında tüketici boyutuna girilmemiş olsa da, çalışmada yer alan taşımadan kaynaklı çevresel etkilerin hesaplanmasına yönelik literatür incelemesinde gıda milleri ve emisyon miktarlarına yönelik araştırmalara ve bunların sonuçlarına da yer verilmiştir. Bu kapsamda incelenen Malak-Rawlikowska vd., (2019a), KGTZ'nin sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerini ölçümleyen önemli bir çalışma olup, bu çalışma kapsamında sürdürülebilirliğin çevresel bakımdan etkisini değerlendirmek için oluşan gıda milleri ve karbon ayak izinin, KGTZ türleri arasında ve uzun tedarik zincirleri ile kıyaslanmasına gidilmiş; KGTZ'de uzun tedarik zincirlerine kıyasla üç kat fazla gıda mili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, KGTZ türleri arasında, tüketici bazında hareketin en fazla olduğu çiftlikte satış ve kendin topla satış yöntemleri, en fazla gıda milinin olduğu yöntemler olarak tespit edilmiştir. Mancini vd., (2019), üretici ve tüketicilerin kısa gıda tedarik zincirlerine ilişkin algılarını incelediği çalışmada, KGTZ'nin çevresel bakımdan önemli bir dezavantaj taşıdığı; satış yapılan dükkânların tüketiciye olan uzaklığı arttıkça CO² emisyonlarının o denli arttığını göstermiştir (Mancini vd., 2019; 17).

Ekonomik sürdürülebilirlik bakımından, irdelenen asıl gösterge KGTZ kullanımına bağlı olarak işletmelerin gelir ve karlılığında ne ölçüde fark oluştuğudur. Bunun tespitine yönelik ise KGTZ'nin işletmelerin sattıkları ürünün miktarında, fiyatında ve maliyetinde yarattığı değişime ilişkin sorular yöneltilmiştir. Yapılan görüşmelerde, katılımcı firmaların genel olarak katlandıkları ilave maliyetlere ilave olarak piyasada yer alan yetkisiz satıcıların ürünlerine uyguladıkları satış fiyatlarıyla rekabet etmek zorunda kalması sebebi ile KGTZ kullanımından kaynaklı karlılıklarından memnun olmadığı görülmüştür. Bu durum daha çok sektöre özel koşullarla ilgilidir. Özellikle, araştırma sürecinde hane başı gelirin düşük olduğu Türkiye'de bireylerin satın alma güçlerinin, pandemi sonrasında yakın coğrafyadaki savaş, göç dalgaları ve çeşitli para politika değişiklikleri sonucu gerilemesi, tüketicinin tercihlerinde ürünün fiyatının son derece belirleyici hale gelmesine sebep olmuştur. Bu süreçte çiğ süt piyasasındaki yetkilendirilmiş üretici ve satıcılar, yükselen üretim maliyetlerinin baskısı altında aynı zamanda yetkisiz şekilde satış yapan satıcılar ile rekabet etmek durumunda kalmışlardır. Bununla birlikte tüketicilerin çiğ süt satışına yönelik yasal düzenlemeler hakkında ve hastalıktan ari süt işletmeleri hakkında yeterince bilgi sahibi olmamasından dolayı tüketicilerin fiyat kriterini önceliklendirdiği görülmüştür.

KGTZ ile satış gerçekleştiren hastalıktan ari işletmeler fiyat rekabetinden dolayı, fiyatlarını karlılıklarını koruyacak bir seviyeye yükseltmemektedirler. Görüşülen bazı işletmeler kendi bölgelerindeki sokak sütü satış fiyatından satış yapmakta, bazıları ise tüketici adresine teslimatlarının kendileri için ilave maliyeti olmasına rağmen bunu müşteriye yansıtmamaktadır. Dolayısıyla özellikle dağıtım faaliyetinin en fazla olduğu müşteri adresine teslim yönteminde elde edilen kar marjı kendi dükkânında satışa göre daha düşük gerçekleşmektedir. Özellikle ekonomik sebeplerden dolayı Konya ilinde mevcut 58 hastalıktan ari süt işletmesinden, KGTZ satışı yapan sadece yedi firmaya ulaşılabilmektedir. KGTZ kullandığı bilgisi ile görüşme talep edilen bazı firmaların, bir süre bu satış yöntemini kullanmalarına rağmen, sonrasında oluşan maliyet ve emek ihtiyacını karşılamamanın zorluğu sebebi ile bu satış yöntemini terk ederek, ürettikleri sütü ilgili imalatçılara toptan şekilde satmayı tercih ettikleri öğrenilmiştir.

KGTZ kullanan işletmelerin dağıtım faaliyetinde kullandıkları taşıma araçlarını ne ölçüde verimli kullandığına bakıldığında, incelenen işletmelerde hem araçların tam kapasite kullanım hem de araçların atıl kalma süreleri göz önünde bulundurulduğunda taşıma faaliyetinin tam verimlilik koşullarında gerçekleşmediği görülmektedir.

Yürütülen araştırma kapsamında yapılan hem literatür incelemeleri hem görüşmeler, KGTZ'nin sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesinin, sürdürülebilirliğin her bir boyutunda sektöre, ülkeye, ürüne göre farklılıklar taşıdığını göstermektedir. Türkiye'de incelenen çiğ süt ürününün, KGTZ ile satışına bakıldığında ise, yasal olarak satışı yasak olmasına rağmen hastalıktan ari süt işletmesinden elde edilen sütler dışındaki sütlerin, toplumun çok geniş bir kesimi tarafından hem ürünün fiyatı hem de hastalıktan ari süt işletmeleri hakkında yeterli bilgiye sahip olunmaması sebebi ile tercih edildiği görülmektedir. Bu durum ise hastalıktan ari süt işletmelerinin doğrudan tüketiciye yapılan satışlarda rekabetini zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan ise süt ürünleri imalatçıların, ihracat amaçlı bu sütleri yönelik uyguladıkları primli fiyat uygulamaları, hem ilave maliyet hem emek gereksinimi olan KGTZ ile satış alternatifi yerine üreticileri uzun tedarik zincirlerine satış yapmaya yöneltmektedir.

Yapılan literatür incelemeleri ve saha gözlemlerine dayalı olarak, yerel ve bölgesel ekonomiler için bir alternatif olarak görülen KGTZ'nin, sosyal etkileri dışında özellikle kapasite ve verimlilik bakımından gıda sisteminin sürdürülebilirliğine yeterli katkıyı sağlamaktan uzak olduğu görülmektedir. Ancak bir ülkenin ya da bölgenin yararlandığı gıda sistemi ne ölçüde dışa bağlıysa, beklenmedik krizlerin yol açabileceği olası gıda güvencesi sorunlarına karşı daha fazla risk altında olacaktır. Bu sebeple, ülkelerin gıda sistemlerini bir birinden farklı pek çok koşula, ülkeye, rotaya sahip karmaşık ve uzun gıda zincirlerine emanet etmek çok da mantıklı bir yaklaşım olmayacaktır. Özellikle ulusal ve bölgesel bakımdan gıda güvencesine yönelik her ülkenin gıda teminini sağlayacak kendi iç dinamiklerini ve üretim mekanizmalarını önceliklendiren sistemlere ihtiyacı vardır.

Türkiye'de sürdürülebilir gıda sisteminin bir parçası olarak, yasal çerçevesi ve standartları belirlenmiş, sağlıklı ve kaliteli süt üretimini artırmak için devlet tarafından desteklenen ve bu amaçla gerekli denetimlerin sürekli gerçekleştirildiği hastalıktan ari süt işletmelerinde üretilen süte her kesimden vatandaşın erişebilmesinin sağlanması toplumsal gıda güvencesinin sağlanması bakımından önemli görülmektedir. Bu sebeple söz konusu süt üreticilerinin KGTZ ile satışını yaygınlaştıracak uygulamalara ve söz konusu firmaların adil olmayan koşullarda rekabet etmek zorunda kaldığı, sağlıksız şekilde üretim yapan ve yetkisiz şekilde satış yapan firmalara yönelik denetimlerin sıklaştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece tüketicinin çiğ süte yönelik talebi konuyla

ilgili yetkilendirilmiş satıcılar tarafından, hastalıktan arı işletmelerinden elde edilen sütler ile karşılanması sağlanabilecektir. Söz konusu firmalara yönelik artan taleple birlikte satış fiyatlarında bir artış olabileceği öngörülmektedir. Ancak bu durumda tüketicinin sağlıklı beslenmek için gerekli süt ve süt ürünlerinin tüketiciler tarafından satın alınabilirliğinde sorun yaşanmasına neden olabilecektir. Bu sebeple, devletin bu konuyu toplumsal bir gıda güvenliği gereksinimi olarak görerek KGTZ ile çiğ süt satışı yapan hastalıktan arı işletmelere sağlanacak destekleme ile süt satış fiyatının bir kısmının devlet tarafından karşılanması bir çözüm alternatifi olarak görülmektedir.

Bununla birlikte hastalıktan arı süt işletmeleri dışında Türkiye'nin özellikle kırsal alanlarında, küçük ve orta ölçekli işletmelerce gerçekleştirilen üretim faaliyetleri hem hayvansal ürünlerin temini hem de kırsalda yaşayan nüfus için gelir kaynağı olması bakımından önemlidir. Söz konusu işletmelerin üretim faaliyetlerinin gıda güvencesini sağlayabilecek standartlarda yürütülmesine yönelik yeterli denetimden uzak olmasına rağmen, kırsal ekonomilerin varlığını koruması ve tarımsal üretimin devamlılığı bakımından son derece önemlidir. Bu sebeple, söz konusu üreticileri de sistem dışına itmeden, bunların dâhil olduğu KGTZ'nin kurulması ve korunması da bir ulusal gıda güvencesi konusu olarak görülerek, devletin koruyucu şemsiyesi altında gerekli koşullarda üretimi, satış ve dağıtımını sağlayabilecek şekilde güçlendirilmelidir. Buna yönelik en etkili alternatif kooperatifleşme olarak görülmektedir. Özellikle küçük ve orta ölçekli üreticilerin bir araya geldiği, kendi denetim mekanizmalarına sahip, ortak bir tesis üzerinden pastörizasyon ve diğer işleme faaliyetlerinin gerçekleştirildiği üretim modellerinin yaygınlaştırılması bu yönde atılabilecek en etkili adımlardandır. Bu doğrultuda gereken yasal altyapının kurulması, üreticiler arasında ve üreticilerle tüketiciler arasında, işbirliklerinin ve güç birliklerinin oluşturulmasını kolaylaştırıcı faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, sadece sistem aktörlerinin inisiyatifine bırakılmamalı, devlet tarafından gerekli tedbirler alınmalı ve çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Altunışık, Remzi, Coşkun, Recai, Bayraktaroğlu, Serkan, ve Yıldırım, Engin. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı (6. Baskı), Sakarya, Sakarya Yayıncılık, 2010.
- Augère-Granier, M. L. (2016). "Short Food Supply Chains and Local Food Systems in the EU", Belçika: European Parliamentary Research Service.
- Başkale, H. (2016). "Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 9(1), 23-28.
- Creswell, John, W. Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni (6. Baskı), (Çev. Ed. Mesut BÜTÜN ve Selçuk Beşir DEMİR), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2021.
- Galli, F. ve Gianluca B.(2013). Short Food Supply Chains as Drivers of Sustainable Development. Evidence Document.
- Guba, E. G. (1981). "Criteria for Assessing the Trustworthiness of Naturalistic Inquiries, Educational Communication and Technology", A Journal of Theory, Research, and Development, 29 (2), 75- 91.
- Kneafsey, M., Venn, L., Schmutz, U., Balázs, B., Trenchard, L., Eyden-Wood, T., Bos, E., Sutton, G. ve Blackett M. (2013). Short food supply chains and local food systems in the EU. A state of play of their socio-economic characteristics, Joint Research Centre, Scientific and Policy Report, European Commission.
- Kocaman, G. ve Tüfekçi, Ö. K. (2017). "The Role of Marketing Communication in Sports Sponsorship: A Research on the Positioning Strategy of the Turkish Archery Federation", Journal of Strategic Research in Social Science (JoSReSS), 3(3), 47-68.
- Krefting, L. (1991). "Rigor in Qualitative Research: The Assessment of Trustworthiness", The American Journal of Occupational Therapy, 45 (3): 214- 222.
- Malak-Rawlikowska, A., Majewski, E., Waś, A., Gołaś, M., Kłoczko-Gajewska, A., Borgen, S. O. vd. (2019a), Quantitative Assessment of Economic, Social and Environmental Sustainability of Short Food Supply Chains and Impact on Rural Territories, European Union's Horizon 2020.

- Malak-Rawlikowska, A., Majewski, E., Waş, A., Borgen, S.O., Csillag, P. Donati, M. vd. (2019b), “Measuring the Economic, Environmental, and Social Sustainability of Short Food Supply Chains”, *Sustainability*, 11(15), 4004, <https://doi.org/10.3390/su11154004>, (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2021)
- Mancini, M.C., Menozzi, D., Donati, M., Biasini, B., Veneziani, M. ve Arfini, F. (2019). “Producers’ and Consumers’ Perception of the Sustainability of Short Food Supply Chains: The Case of Parmigiano Reggiano PDO”. *Sustainability*, 11(3), 721.
- Resmi Gazete, (2017). Çiğ Süt Arzına Dair Tebliğ, 27/04/2017 Tarihli Resmi Gazete, Sayı: 30050.
- Resmi Gazete, (2018). Türk Gıda Kodeksi Gıda ile Temas Eden Aktif ve Akıllı Madde ve Malzemelere Dair Yönetmelik, 05/04/2018 Tarihli Resmi Gazete, Sayı: 30382.
- Schmutz, U., Kneafsey, M., Sarrouy Kay, C., Doernberg, A., ve Zasada, I. (2017). “Sustainability impact assessments of different urban short food supply chains: examples from London, UK”, *Renewable Agriculture and Food Systems*, London, UK, 1-11.
- Tutar, Hasan ve Erdem, Ahmet Tuncay. Örnekleriyle Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve SPSS Uygulamaları, 1. Baskı, Ankara, Seçkin, 2020.
- Vittersø, G., Torjusen, H., Laitala, K., Tocco, B., Biasini, B., Csillag, P., de Labarre, M. D., vd. (2019). “Short Food Supply Chains and Their Contributions to Sustainability: Participants’ Views and Perceptions from 12 European Cases”, *Sustainability*, 11(17), 4800, <https://doi.org/10.3390/su11174800>, (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2021).
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 6, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008.
- Zasada, I., Doernberg, A., Pierr, A., Pintar, M., Glavan, M., Schmutz, U. vd. (2014). Metropolitan Footprint Analysis and Sustainability Impacts Assessment of SFC Scenarios. FOODMETRES Report 5.1.